

XXIX *skyrius*

Valstybės kontrolė

dr. KRISTINA KENSTAVIČIENĖ

XXIX SKYRIAUS TURINYS

1. Valstybės kontrolės samprata. Valstybės kontrolės sukūrimas, dabartinė valstybės kontrolės sistema	759
2. Valstybės kontrolės kompetencija. Valstybės kontrolieriaus įgaliojimai.	762
3. Valstybės kontrolieriaus skyrimo tvarka, įgaliojimų pasibaigimas (atleidimas iš pareigų)	764

1. Valstybės kontrolės samprata. Valstybės kontrolės sukūrimas, dabartinė valstybės kontrolės sistema

Tam, kad galėtų atlikti būtinas ekonomines, socialines, kultūrinės ir politines funkcijas, kiekviena valstybė turi turėti sukaupusi tam tikrų lėšų ar kitokio turto. Įvairiais mokesčiais, privalomais mokėjimais, rinkliavomis, pajamomis iš valstybės turto ir kitų įplaukų specialios valstybės institucijos (pvz., Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos) surenka valstybės veiklai reikalingas lėšas, iš kurių sudaromas valstybės biudžetas kaip tam tikras konkretaus laikotarpio valstybės pajamų ir išlaidų planas.

Valstybę kuria tauta, suverenitetas priklauso tautai, todėl atitinkamai tauta ir yra tikroji valstybės finansinių išteklių ir kitokio turto savininkė, kuri turi teisę žinoti, kaip šis turtas valdomas ir naudojamas. Valstybė privalo spręsti ne tik lėšų suformavimo, paskirstymo ir panaudojimo klausimus. Labai svarbu turėti tikslų žinių, ar tikslingai, taupiai, veiksmingai naudojamos valstybės lėšos, turtas ir kiti materialiniai ištekliai, ar valdininkai nesavavaliauja, nepiktnaudžiauja jiems patikėtomis valstybės lėšomis, ar turtas nešvaistomas ir negrobstomas¹⁹⁰⁸. Todėl susiduriama su valstybės viešosios finansų kontrolės būtinumu klausimu.

Valstybės kontrolė buvo įsteigta 1919 m. sausio 16 d., kai Valstybės Tarybos Prezidiumo „įsakymu buvo paskirtas laikinoms pareigoms eiti Valstybės kontrolės Valdytojas“¹⁹⁰⁹. 1919 m. vasario 20 d. Valstybės Taryba priėmė „Įstatymą Lietuvos Respublikos valstybės kontrolei tvarkyti“¹⁹¹⁰. Šiame įstatyme valstybės kontrolė apibūdinama kaip institucija, kuri „daboja, kad būtų teisėtai ir teisingai dirbamas sprendžiamasis ir vykdomasis darbas pajamų, išlaidų ir valstybės finansų ir kitokio valstybės turto saugojimo srityje“¹⁹¹¹. Kontroliuojamos turėjo būti visos valstybės ir savivaldybės įstaigos, taip pat įstaigos, gavusios pašalpas iš valstybės, ir bendrovės, kurios naudojosi valstybės kreditu ir garantijomis¹⁹¹². Įstatymo 6 punkte Valstybės kontrolė įvardyta kaip savarankiška, „atskira valstybės valdymo dalis“, nepriklausoma nuo Ministrų kabineto, o 7 punkte nurodoma, kad „Valstybės kontrolierių parenka ir skiria Aukščiausiasis Valstybės Tarybos Prezidiumas“. Be to, jis „atsako už savo darbus prieš Valstybės Tarybą ir atsistatydina, Valstybės Tarybai išreiškus jam nepasitikėjimą“¹⁹¹³.

1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose pirmą kartą konstituciškai apibrėžta Valstybės kontrolės vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje (VIII sk., 34–42 paragrafai). Esminių pokyčių, palyginti su minėtuoju įstatymu, neatsirado. 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių 35 paragrafe nustatyta, kad „Valstybės Kontrolei atsiskaito visos Valstybės ir savivaldybės įstaigos, tos labdarybės įstaigos, kurios gauna pašalpos iš Valstybės, ir tos bendrovės, kurios naudojasi Valstybės kreditu ir garantijomis“. Revizijas skyrė ir vykdė valstybės kontrolė savo iniciatyva (37 paragrafas). Valstybės kontrolierių parinko ir į pareigas skyrė Valstybės Prezidentas (39 paragrafas). Nors valstybės kontrolie-

¹⁹⁰⁸ Katkus, A. *Valstybės kontrolė: teisinės padėties ypatumai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 13.

¹⁹⁰⁹ Katkus, A. *Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 1919–1940*. Vilnius: Mintis, 1992, p. 19.

¹⁹¹⁰ Valstybės Tarybos „Įstatymas Lietuvos Respublikos valstybės kontrolei tvarkyti“. *Laikinosios Įvyriausybės žinios*, 1919 m. balandžio 4 d., Nr. 5.

¹⁹¹¹ *Ibid.*, 1 punktas.

¹⁹¹² Lakis, V. Išorės audito užuomazgos tarpukario Lietuvoje. *Ekonomika*, 2007, Nr. 78, p. 66.

¹⁹¹³ Katkus, A. *Valstybės kontrolė: teisinės padėties ypatumai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 18–20.

rius turėjo teisę dalyvauti Ministrų kabinete patariamojo balso teise, tačiau pati Valstybės kontrolė buvo nepriklausoma nuo Ministrų kabineto (38 ir 41 paragrafai). Taip pat buvo įtvirtinta valstybės kontrolieriaus veiklos parlamentinė kontrolė: „Valstybės Kontrolierius Valstybės Tarybai ir jos Komisijoms pareikalavus turi duoti žinių ir paaiškinimų“ (40 paragrafas); „Valstybės Kontrolierius atsako už savo darbus prieš Valstybės Tarybą, ir atsistatydina, Valstybės Tarybai išreiškus jam nepasitikėjimą“ (42 paragrafas).

1920 m. birželio 10 d. Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje išliko tik dvi nuostatos: pirmą, valstybės kontrolierių parenka ir į pareigas skiria Respublikos Prezidentas (8 paragrafo b p.); antra, „Valstybės Kontrolierius atsako už savo darbus prieš Steigiamąjį Seimą ir atsistatydina, Steigiamajam Seimui išreiškus jam nepasitikėjimą“ (14 paragrafas).

1922 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvos Valstybės Konstitucija taip pat nustatė, kad Respublikos Prezidentas skyrė ir atleido valstybės kontrolierių, kuris atsakė Seimui, ir atsistatydino, Seimui išreiškus jam nepasitikėjimą (48 paragrafas). Valstybės kontrolierius turėjo teisę dalyvauti Ministrų kabineto posėdžiuose patariamojo balso teise (62 paragrafas). Galiausiai, buvo nustatyta valstybės kontrolieriaus kompetencija: „Valstybės pajamų ir išlaidų, turto bei skolų ir atskaitomybės prižiūri Valstybės Kontrolierius“ (92 paragrafas); „Valstybės Kontrolierius kas metai paruošia praėjusių metų Valstybės biudžeto vykdymo apyskaitą ir ne vėliau kaip ligi spalio mėnesio 15 dienos patiekia ją Seimui“ (93 paragrafas).

1926 m. kovo 16 d. priimtas antrasis Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymas, kuriame kontrolės funkcija susiaurinta, neapimant „darbo teisingumo priežiūros funkcijos“¹⁹¹⁴: „Valstybės Kontrolierius prižiūri valstybės pajamas, išlaidas, turtą, skolas ir atskaitomybę, kad valstybės finansų ir ūkio srityse tvarkomasis ir vykdomasis darbas būtų teisėtai dirbamas“¹⁹¹⁵ (1 paragrafas). Įstatyme Valstybės kontrolės funkcija susijusi tik su prižiūrimo objekto veiklos teisėtumu ir trūko nuostatų lėšų naudojimo tikslingumui, taupumui ir ūkiškumui įvertinti.

1928 m. gegužės 25 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje valstybės kontrolieriaus konstitucinė padėtis pasikeitė. Konstitucijoje nebuvo numatyta, kokiomis sąlygomis Seimas gali pareikšti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriui ir jį atstatydinti. Be to, Konstitucijos 49 paragrafe buvo numatyta, kad valstybės kontrolierių Ministro Pirmininko teikimu skiria Prezidentas, kuris vienasmeniškai galėjo paleisti valstybės kontrolierių. Nauja buvo ir tai, kad valstybės kontrolierius prieš pradėdamas eiti pareigas turėjo prisiekti arba iškilmingai pasižadėti bešališkai ir sąžiningai eiti savo pareigas ir vykdyti įstatymus (59 paragrafas). Be to, valstybės kontrolieriui iškelti baudžiamąją bylą dėl tarnybos nusikaltimų ar dėl valstybės išdavimo turėjo teisę $\frac{3}{5}$ visų Seimo narių balsų dauguma. Tokią baudžiamąją bylą turėjo nagrinėti Aukščiausiasis Lietuvos Teismas (64 paragrafas).

Pagal 1938 m. vasario 11 d. Konstituciją valstybės kontrolierių skyrė ir atleido iš pareigų Prezidentas vienasmeniškai, dėl to jis buvo priklausomas nuo valstybės vadovo. Prezidentas turėjo teisę duoti sutikimą iškelti valstybės kontrolieriui bylą dėl tarnybinio nusikaltimo ir toks Prezidento aktas neturėjo būti Ministro Pirmininko arba kito ministro kontrასignuojamas (74 paragrafas). Be to, skirtingai nuo ankstesniųjų konstitucijų, buvo numatyta, kad valstybės kontrolierius biudžeto vykdymo apyskaitą pateikia tvirtinti Sei-

¹⁹¹⁴ Katkus, A. *Valstybės kontrolė: teisinės padėties ypatumai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 28.

¹⁹¹⁵ Seimo 1926 m. kovo mėn. 16 d. priimtas Valstybės Kontrolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1926-05-12, Nr. 224-1461.

mui, o kai Seimo nėra – Prezidentui (148 paragrafas).

Okupavus Lietuvą 1940 m. buvo likviduota ir Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo priimtas Laikinis Pagrindinis Įstatymas, kuriame numatyta, kad Aukščiausioji Taryba valstybės kontrolės funkcijoms atlikti steigia kontrolės organus, kurių organizavimo ir veiklos tvarką nustato įstatymas (92 str.). 1990 m. balandžio 5 d. buvo priimtas įstatymas „Dėl Lietuvos Aukščiausiai Tarybai atskaitingų valstybės organų įsteigimo“¹⁹¹⁶, kuriuo įsteigtas Valstybės kontrolės departamentas, o 1990 m. gegužės 31 d. – „Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės departamento įstatymas“¹⁹¹⁷. Įstatymo 1 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės departamentas yra Lietuvos Respublikos Aukščiausiai Tarybai atskaitingas valstybės finansinių ir materialinių išteklių naudojimo teisėtumą, tikslingumą ir efektyvumą, taip pat valstybės turto apsaugą tikrinantis kontrolės organas. Valstybės kontrolierių Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko teikimu septyneriems metams skyrė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (14 str.).

Valstybės kontrolės departamento įstatyme buvo numatyta, kad valstybės kontrolierius turi teisę dalyvauti patariamojo balso teise Lietuvos Respublikos Vyriausybės posėdžiuose. Nesutikdamas su Vyriausybės priimamu nutarimu, valstybės kontrolierius gali pareikšti atskirąją nuomonę, kuri turi būti įrašoma į Vyriausybės posėdžio protokolą, bet dėl to Vyriausybės nutarimo vykdymas nesustabdomas. Apie pareikštą atskirąją nuomonę valstybės kontrolierius praneša Aukščiausiai Tarybai (15 str.). Kaip pagalbinė kolegiali Valstybės kontrolės departamento institucija buvo numatyta Valstybės kontrolės tarnyba, į kurią pagal pareigas įėjo valstybės kontrolierius, jo pavaduotojai ir vyriausieji kontrolieriai (18 str.). Šiuos į pareigas skyrė ir iš jų atleido Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba valstybės kontrolieriaus teikimu (20 str.).

Valstybės kontrolės departamento sistemą sudarė centrinis aparatas ir apygardų valstybės kontrolės skyriai, kuriems vadovavo vyriausieji kontrolieriai (12 str.).

1992 m. spalio 18 d. Valstybės kontrolės departamentas priimtas visateisiu Tarptautinės aukščiausiųjų audito institucijų organizacijos INTOSAI nariu.

Valstybės kontrolės institutas įtvirtintas ir 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Valstybės kontrolė, kurios paskirtis ir veiklos ribos nustatytos Konstitucijos XII skirsnyje, yra ekonominės finansinės kontrolės institucija, prižiūrinti, ar teisėtai valdomas ir naudojamas valstybės turtas ir kaip vykdomas valstybės biudžetas. Ji yra tiesiogiai atskaitinga Seimui, kuris atlieka jos parlamentinę kontrolę¹⁹¹⁸.

Konstitucija nustato, kad Respublikos Prezidentas teikia Seimui valstybės kontrolieriaus kandidatūrą ir gali teikti Seimui pareikšti nepasitikėjimą juo (84 str. 13 p.), o Seimas skiria ir atleidžia valstybės kontrolierių (67 str. 11 p.). Be to, Seimo narys turi teisę pateikti paklausimą valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas, vadovams, taip pat valstybės kontrolieriui. Šie privalo atsakyti žodžiu ar raštu Seimo sesijoje Seimo nustatyta tvarka (61 str. 1 d.). Seimui visų Seimo narių balsų dauguma pareiškus nepasitikėjimą valstybės kontrolieriumi, šis atleidžiamas iš pareigų (75 str.).

Valstybės kontrolės įstatyme (redakcija nuo 2023 m. sausio 1 d.) Valstybės kontrolė

¹⁹¹⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Aukščiausiai Tarybai atskaitingų valstybės organų įsteigimo“. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 11-352.

¹⁹¹⁷ Valstybės kontrolės departamento įstatymas. *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 17-444.

¹⁹¹⁸ Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2264.

apibrėžiama kaip Seimui atskaitinga aukščiausiaji valstybinio audito institucija (3 str.). Be to, valstybės kontrolė yra viešųjų finansų išorės kontrolės svarbiausia institucija, kuriai Konstitucija, kaip minėta, paveda dvi funkcijas – prižiūrėti, ar teisėtai ir efektyviai valdomas ir naudojamas valstybės turtas ir kaip vykdomas valstybės biudžetas. Mokslininkai šią kontrolę neretai vertina kaip „biudžetinę valdžią“¹⁹¹⁹, nes be jos parlamentas negalėtų iki galo atlikti savo kontrolės funkcijų Vyriausybės atžvilgiu, t. y. biudžetinės funkcijos, kai Seimas prižiūri, kaip vykdomas biudžetas¹⁹²⁰.

Neįtvirtindama valstybės kontrolės sistemos, Konstitucija tik teikia blanketinę nuorodą, kad ši klausimą turi reglamentuoti Seimas įstatyme (Konstitucijos 133 str. 1 d.). Valstybės kontrolės įstatyme Valstybės kontrolės struktūra taip pat nėra išsamiai nustatyta. Apsiribojama lakoniškomis formuluotėmis nurodant, kad valstybės kontrolierius nustato Valstybės kontrolės struktūrą, valstybės kontrolieriaus pavduotojų kompetenciją, nenumatytą Valstybės kontrolės įstatyme, darbuotojų pareigybių skaičių, pareigybių sąrašą, struktūrinių padalinių nuostatus (9 str. 1 d. 4 p.). Valstybės kontrolės įstatyme numatyta, kad Valstybės kontrolė turi savo administraciją. Jai vadovauja administracijos vadovas, kuris yra pavaldus valstybės kontrolieriui (10 str. 2 d.). Atitinkami Valstybės kontrolės departamentai turi konkrečiai apibrėžtas veikos sritis, jie vykdo pagrindines Valstybės kontrolės funkcijas arba vykdo vidaus administravimą.

Kalbant apie Valstybės kontrolės organizacinę struktūrą paminėtina ir Valstybės kontrolės taryba, kuri yra patariamoji valstybės kontrolieriaus institucija, svarstanti svarbiausius Valstybės kontrolės veiklos ir tarnybos Valstybės kontrolėje klausimus. Tarybos personalinę sudėtį ir darbo reglamentą tvirtina valstybės kontrolierius (5 str.). Pagal nusistovėjusią praktiką, į Valstybės kontrolės tarybos sudėtį paprastai įeina tik vadovaujantieji institucijos darbuotojai, tiesiogiai pavaldūs ir atskaitingi valstybės kontrolieriui¹⁹²¹.

2. Valstybės kontrolės kompetencija. Valstybės kontrolieriaus įgaliojimai

Valstybės kontrolės įstatymas apibrėžia Valstybės kontrolės veiklos ribas, t. y. konkrečiai reglamentuoja, kokiose institucijose ir koks auditas atliekamas. Valstybės kontrolė, įgyvendindama savo funkcijas, atlieka valstybinį auditą, kuris yra trijų tipų – finansinis, atitikties ir veiklos auditas. Atitikties auditas gali būti atliekamas kartu su finansiniu arba veiklos auditu (12 str. 1 d.). *Finansinis auditas* – valstybinio audito tipas, kai vertinami audituojamo subjekto metinių ataskaitų rinkinių duomenys ir pareiškiami nepriklausoma auditoriaus nuomonė¹⁹²² (2 str. 3 p.). *Atitikties auditas* – valstybinio audito tipas, kai vertinama audituojamo subjekto veiklos atitiktis teisės aktų ir (ar) kitiems reikalavimams ir gali būti pareiškiami nepriklausoma auditoriaus nuomonė (2 str. 1 p.). *Veiklos auditas* – valstybinio audito tipas, kai vertinama audituojamo subjekto veikla ekonomiško, efektyvumo ir rezultatyvumo požiūriu (2 str. 12 p.).

Nuo 2015 m. sausio 1 d. Valstybės kontrolė vykdo ir biudžeto politikos kontrolės

¹⁹¹⁹ Katkus, A. *Valstybės kontrolė: teisinės padėties ypatumai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 47.

¹⁹²⁰ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 81-2903; 2004 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 105-3894.

¹⁹²¹ Katkus, A. *Valstybės kontrolė: teisinės padėties ypatumai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 71–72.

¹⁹²² Valstybės kontrolės įstatymo (redakcija nuo 2021 m. liepos 1 d. iki 2022 m. gruodžio 31 d.) 2 str. 3 p. nustatyta, kad *finansinis auditas* – valstybinio audito tipas, kai vertinami audituojamo subjekto metinių (konsoliduotųjų) finansinių ir biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinių duomenys ir pareiškiami nepriklausoma auditoriaus nuomonė.

institucijos funkcija, o būtent, atlieka Lietuvos Respublikos fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstituciniame įstatyme nustatytų taisyklių laikymosi ir užduočių vykdymo stebėseną, taip pat rengia bei teikia Seimui išvadas ir ataskaitas, susijusias su šia funkcija.

Valstybės kontrolė kiekvienais metais atlieka metinių ataskaitų rinkinių auditus dėl: 1) valstybės metinių ataskaitų rinkinio; 2) valstybės socialinių fondų metinių ataskaitų rinkinio; 3) Privalomojo sveikatos draudimo fondo metinių ataskaitų rinkinio; 4) Pensijų anuitetų fondo metinių ataskaitų rinkinio; 5) nacionalinio metinių ataskaitų rinkinio. Valstybės kontrolė, atlikusi minėtų metinių ataskaitų rinkinių¹⁹²³ auditus, teikia valstybinio audito išvadas ir valstybinio audito ataskaitas Seimui ir šiuos ataskaitų rinkinius parengusiems viešojo sektoriaus subjektams (8 str. 2 d.). Valstybės kontrolė audituoja valstybės biudžeto lėšų, skiriamų savivaldybių biudžetams, naudojimą (8 str. 3 d.), taip pat gali atlikti Lietuvos banko veiklos auditą.

Valstybės kontrolės įstatymas nustato, kad audituojamas subjektas – tai viešojo sektoriaus subjektas arba kitas juridinis asmuo, kuriam suteiktas ar perduotas valstybės turtas ir (ar) kuriam viešojo sektoriaus subjektas daro lemiamą poveikį, kuriuose Valstybės kontrolė atlieka valstybinį auditą, biudžeto politikos kontrolę ir kitą veiklą, įgyvendindama Valstybės kontrolės įstatyme nustatytus uždavinius (2 str. 5 p.).

Auditas gali būti atliekamas: 1) pagal pačios Valstybės kontrolės nustatytą metinį veiklos planą, kurį pristatęs Seimo Audito komitetui kasmet tvirtina valstybės kontrolierius, ir 2) Seimo teikimu (bet ne Seimo nario, teisėsaugos institucijų, Vyriausybės arba savivaldybių pavedimu), t. y. Seimas nutarimu gali pavesti Valstybės kontrolei atlikti valstybinį auditą pagal jos kompetenciją ir kuris nenumatytas Valstybės kontrolės metiniame veiklos plane.

Valstybės kontrolė, nustačiusi esminių pažeidimų, praneša Seimui, Vyriausybei, teisėsaugos ar kitoms viešojo administravimo institucijoms ir įstaigoms ir (ar) imasi kitų prevencinių priemonių (17 str. 1 d.).

Valstybės kontrolės įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje detaliosi tvirtinti valstybės kontrolieriaus įgaliojimai: 1) vadovauja institucijai; 2) atstovauja pats ar įgalioja kitą asmenį atstovauti Valstybės kontrolei valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose, teisme ir tarptautinėse organizacijose; 3) tvirtina institucijos tarybos narių personalinę sudėtį ir darbo reglamentą; 4) nustato Valstybės kontrolės struktūrą, valstybės kontrolieriaus pavaduotojų kompetenciją, nenumatytą Valstybės kontrolės įstatymo 10 straipsnyje, darbuotojų pareigybių skaičių, pareigybių sąrašą, struktūrinių padalinių nuostatus; 5) teisės aktų nustatyta tvarka priima į pareigas ir atleidžia iš pareigų Valstybės kontrolės darbuotojus, išskyrus valstybės kontrolieriaus pavaduotojus; 6) teikia Respublikos Prezidentui valstybės kontrolieriaus pavaduotojų kandidatūras ir Valstybės kontrolės įstatymo nustatytais atvejais siūlymus atleisti valstybės kontrolieriaus pavaduotojus iš pareigų; 7) teikia Seimui Valstybės kontrolės metinių ataskaitų rinkinį su auditoriaus išvada; 8) teikia Seimui Valstybės kontrolės įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje nurodytas valstybinio audito ataskaitas ir išvadas; 9) turi teisę dalyvauti Seimo posėdžiuose ir pareikšti savo nuomonę, kai svarstomi su Valstybės kontrolės veikla susiję klausimai; 10) turi teisę teikti siūlymus Seimui, Respublikos Prezidentui arba Vyriausybei dėl teisės aktų tobulinimo, kiek tai susiję su Valstybės kontrolės veiklos reglamentavimu ar (ir) veiklos rezultatais; 11) turi teisę pats

¹⁹²³ Lietuvos Respublikos viešojo sektoriaus atskaitomybės įstatyme (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3046) detalizuojama Lietuvos Respublikos Seimo tvirtinamų metinių ataskaitų rinkinių sudėtis.

dalyvauti ar įgalioti kitą asmenį dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose; 12) turi teisę pareikšti atskirąją nuomonę dėl Vyriausybės nutarimų, kiek tai susiję su institucijos veiklos rezultatais. Apie šią nuomonę jis per 3 darbo dienas po Vyriausybės posėdžio raštu praneša Seimui ir Vyriausybei; 13) nustato asmenų prašymų ir skundų nagrinėjimo Valstybės kontrolėje tvarką; 14) turi teisę spręsti su juo pačiu susijusius einamuosius vidaus administravimo klausimus.

Be to, Valstybės kontrolė ne vėliau kaip per 15 darbo dienų po to, kai Vyriausybė pateikia valstybės biudžeto projektą Seimui, pateikia Seimui išvadą dėl struktūrinio postūmio užduoties, nustatomos Lietuvos Respublikos tam tikrų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekte, ir papildomų priemonių (pinigine išraiška) poreikio šiai užduočiai įvykdyti. Šią Valstybės kontrolės išvadą apsarsto Seimo Biudžeto ir finansų komitetas ir Audito komitetas. Kiti komitetai, svarstydami valstybės biudžeto projektą, atsižvelgia į šią Valstybės kontrolės išvadą (Seimo statuto 172 str. 1 d.).

Valstybiniai auditoriai ir Valstybės kontrolės darbuotojai, atliekantys kitus vertinimus, turi teisę: 1) savarankiškai pasirinkti darbo procedūras; 2) gauti prašomus pateikti dokumentus ir informaciją, reikalingus veiklai vykdyti; 3) tikrinti subjekto turtą ir išpareigojimus, atlikti kitus būtinus veiksmus; 4) gauti reikiamus rašytinius paaiškinimus; 5) surašyti administracinių nusižengimų protokolus; 6) elektroninių ryšių tinklais neatlygintinai gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, valstybės informacinių sistemų ir registrų duomenis ir informaciją, reikalingus veiklai vykdyti; 7) gauti iš ekspertizės įstaigų išvadas pagal pateiktus dokumentus; 8) pasitelkti reikiamų sričių specialistus ir įstaigas (11 str. 1 d.).

Ši institucija turi būti savarankiška, kad visos Valstybės kontrolei pavestos funkcijos būtų atliekamos objektyviai. Valstybės kontrolierius nėra susietas su Vyriausybe darbo ar pavaldumo santykiais. Atvirkiškiai, jo savarankiškumą rodo jo paskyrimo tvarka, atskaitingumas Seimui¹⁹²⁴. Tai, kad pagal Konstituciją Valstybės kontrolė yra atskaitinga Seimui, nereiškia, jog Seimas, *inter alia* atlikdamas Valstybės kontrolės parlamentinę kontrolę, gali perimti konstitucinius Valstybės kontrolės įgaliojimus ar kaip nors kitaip įsiterpti į jų įgyvendinimą, *inter alia* net jeigu jis paveda Valstybės kontrolei atlikti valstybės turtą, *inter alia* valstybės biudžeto asignavimus, valdančių ir naudojančių subjektų valstybinį auditą¹⁹²⁵. Taigi turi būti įgyvendinamas Valstybės kontrolės veiklos ir finansinis nepriklausomumas ne tik nuo audituojamų subjektų, bet ir nuo įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios.

3. Valstybės kontrolieriaus skyrimo tvarka, įgaliojimų pasibaigimas (atleidimas iš pareigų)

Konstitucijos 133 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Valstybės kontrolei vadovauja valstybės kontrolierius, kurį penkeriems metams Respublikos Prezidento teikimu skiria Seimas. Valstybės kontrolierius pradeda eiti pareigas tik po to, kai Seimo posėdyje prisiekia Lietuvos Respublikai (Konstitucijos 133 str. 3 d.).

Valstybės kontrolės įstatyme nurodyta, kad tas pats asmuo valstybės kontrolieriu-

¹⁹²⁴ Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-264.

¹⁹²⁵ Konstitucinio Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutarimas. TAR, 2019, Nr. 7876.

mi gali būti skiriamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės. Valstybės kontrolieriumi gali būti skiriamas neprikaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį universitetinį ar jam prilygintą išsilavinimą, mokantis valstybinę lietuvių kalbą, turintis ne mažesnę kaip 5 metų vadovaujamojo darbo patirtį ir ne mažesnę kaip 10 metų audito, teisinio, ekonominio, viešojo administravimo, vadybos ir (ar) finansinio ar šių sričių pedagoginio darbo stažą.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybės kontrolierius turi įgaliojimus kontroliuoti ir prižiūrėti savivaldybių tarybų veiklą, jis negali tuo pat metu būti savivaldybės tarybos nariu. Jeigu pareigūnas, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą (valstybės kontrolierius – *aut. past.*), išrenkamas savivaldybės tarybos nariu, jis iki naujai išrinktai savivaldybės tarybai susirenkant į pirmąjį posėdį privalo apsispręsti, ar eiti savo ankstesnes pareigas, ar būti savivaldybės tarybos nariu¹⁹²⁶.

Konstitucija XII skirsnyje neįvardija valstybės kontrolieriaus įgaliojimų pasibaigimo pagrindų. Jie įtvirtinti Valstybės kontrolės įstatymo 20 straipsnio 5, 6 dalyse. Valstybės kontrolieriaus įgaliojimai nutrūksta, kai: 1) pasibaigia kadencija; 2) valstybės kontrolierius miršta; 3) valstybės kontrolierius Seimo ar Seimo pritarimu paskiriamas į kitas pareigas. Valstybės kontrolierius iš pareigų Seimo atleidžiamas, kai: 1) atsistatydina (Valstybės kontrolierius atsistatydinimo pareiškimą įteikia Respublikos Prezidentui); 2) dėl sveikatos būklės nebegali eiti pareigų (tik Respublikos Prezidento teikimu ir tik pagal Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro sudarytos gydytojų komisijos išvadą, kad dėl sveikatos būklės valstybės kontrolierius negali eiti pareigų); 3) įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis; 4) Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo nustatyta tvarka praranda Lietuvos Respublikos pilietybę; 5) sulaužo priesaiką.

¹⁹²⁶ Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 53-2361.